

tle historii mniejszości niemieckiej w Polsce, lecz także na tle stosunków polsko-niemieckich przy jednoczesnym bardzo szerokim uwzględnieniu tendencji, akcentów i argumentów antypolskiej propagandy hitlerowskiej. Ma to bezpośredni związek ze sprawą prowokacji w Bydgoszczy, która była w arsenale oszczerstw hitlerowskiej propagandy argumentem najcięższym, lecz bynajmniej nie jedynym.

W ten sposób otrzymamy monografię, która spełni wszystkie wymogi nauki. Jej autor miałby obecnie ułatwione zadanie, ponieważ praca Wojana doskonale utoruwała drogę. Na tym właśnie polega jego największa zasługa.

Zbigniew Kulak

ANDRZEJ J. WÓJCIK: The Teheran Conference and the Odra—Nisa Boundary. New York 1959, ss. 70.

Jak ogólnie wiadomo Polonia zagraniczna w swej większości aktywnie włączyła się w akcję obrony granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej przed zakusami rewizjonizmu zachodnioniemieckiego. Formy działalności ośrodków polonijnych są różne, przeważa jednak działalność publicystyczna. Natomiast nieliczne są prace, które na podstawie materiałów źródłowych wnoszą nowe elementy do toczącej się dyskusji naukowej między polskimi a zachodnioniemieckimi naukowcami.

Do tych nielicznych prac należy niewielka broszura A. J. Wójcika, wydana w 1959 r. w Nowym Jorku. Praca została przygotowana jako dysertacja na stopień naukowy na Columbia University i ma charakter rozprawy z dziedziny historii najnowszej albo tego, co w krajach anglosaskich nazywa się „international relations”. Celem pracy, jak to podaje autor w przedmowie, jest wykazanie, że szefowie rządów mocarstw zachodnich, w szczególności premier Churchill i prezydent Roosevelt, kierowali się tym, co uważali za najlepiej pojęty interes swoich krajów i że fakt ten nie był w pełni, jeżeli w ogóle, zrozumiany przez polski rząd emigracyjny.

Autor zajął się okresem negocjacji dyplomatycznych prowadzących do konferencji teherańskiej, jednakże wbrew sugestii zawartej w tytule pracy, samej konferencji nie przeanalizował w sposób wyczerpujący. Tezą przewodnią całej pracy jest dowodzenie, że mocarstwa zachodnie, a zwłaszcza Wielka Brytania, wykazywały bardzo realistyczny stosunek do powojennego układu sił w Europie wschodniej i że liczyły się z doniosłą rolą, jaką odegra Związek Radziecki w powojennej strukturze Europy. Na tym tle kształtował się stosunek mocarstw anglosaskich do sprawy zmiany granic Polski.

Autor wiele miejsca — może nawet z zakłóceniem proporcji określonych tytułem pracy — poświęcił zagadnieniu zmiany granicy wschodniej, jednakże w jego wywodach na ogół nie ma owej nuty antyradzieckiej, tak często spotykanej w polskich pracach emigracyjnych, omawiających ten okres. Wysoce krytyczny jest stosunek autora do polityki emigracyjnego rządu polskiego w Londynie, którą autor uważa za nierealistyczną.

Żałować należy, że praca ogranicza się do omówienia tylko okresu do 1943 r. (ściśle 1941—1943). Wątpliwości budzi wybór konferencji teherańskiej jako momentu zamykającego określony okres w historii granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. Naszym zdaniem, konferencja teherańska była momentem, który dopiero umieścił sprawę granicy polsko-niemieckiej w centrum zainteresowania wielkich mocarstw, członków koalicji antyfaszystowskiej. Teheran był raczej początkiem, a nie końcem dyskusji nad przyszłą zachodnią granicą Polski. Przyznać wszakże trzeba, że okres przedteherański jest stosunkowo najmniej znany, i to uzasadnia skupienie zainteresowań autora na tym właśnie okresie.

O ile można autorowi wytknąć niewykorzystanie mnóstwa materiałów, a nawet niedostateczne wykorzystanie prac zestawionych w bibliografii, która *nota bene*

daleka jest od wyczerpującej, to niewątpliwym wkładem autora do naukowej dyskusji w sprawie granicy polsko-niemieckiej jest pokazanie, jak krystalizowanie się idei powojennej granicy polsko-niemieckiej w latach 1941—1943 znajdowało odbicie w publicystyce angielskiej i amerykańskiej. W ówczesnych komentarzach poważnych dzienników brytyjskich czy amerykańskich znaleźć można wiele informacji dotyczących motywów działania rządów mocarstw w kompleksie spraw polskich. Informacje te niejednokrotnie pozwalają lepiej zrozumieć historyczny spłot przyczyn i skutków, prowadzący do decyzji o powojennym ukształtowaniu Europy. Materiały te nie znalazły dostatecznego odbicia w późniejszych pracach, pisanych pod wpływem uprzedzeń narosłych na tle rozwijającego się konfliktu Wschód—Zachód.

Praca Wójcika, wydobywając te źródła z zapomnienia, stanowi skromny rozmiarami, w wielu miejscach dyskusyjny i na pewno nie wyczerpujący, mimo to wartościowy przyczynek do badań nad historią granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej.

Bolesław Wiewióra

RUDOLF NEUMANN: Ostpreussen 1945—1955. Ostdeutschland unter fremder Verwaltung 1945—1955. Bd I Alfred Metzner Verlag Frankfurt/M—Berlin 1955, s. XV+112+2 wkładki.

W związku z dziesiątą rocznicą powrotu Ziem Zachodnich i Północnych do Polski Instytut Herdera w Marburgu rozpoczął wydawać szeroko zakrojoną serię prac o położeniu i sytuacji na tych ziemiach po wojnie. Jako I tom wydano pracę R. Neumanna o rozwoju Prus Wschodnich w latach 1945—1955.

We wstępie do I tomu kierownictwo Instytutu Herdera wyjaśnia cel, charakter i zakres całego wydawnictwa. Ma ono w sposób naukowy, bez politycznych uprzedzeń, przedstawić faktyczny stan rzeczy na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Adresatami wydawnictwa mają być w pierwszym rzędzie Niemcy, którzy zmuszeni byli opuścić te tereny. Jest ono także skierowane do całego narodu niemieckiego, który powinien się z niego dowiedzieć, czy zachowały się lub uległy zniszczeniu stworzone przez Niemców stosunki i pozostawione na wschodzie dobra kulturalne. Wreszcie mieszkańcy Europy zachodniej, a także ludność krajów zamorskich powinny poznać obecne stosunki na Ziemiach Zachodnich i Północnych.

O tym, w jakim stopniu zrealizowano zapowiedź rzeczowości w przedstawianiu powojennych zagadnień Ziem Zachodnich i Północnych wobec tak szerokiego kręgu odbiorców wydawnictwa, można się przekonać na przykładzie I tomu. Cała praca dzieli się na 2 części: pierwsza, obszerniejsza oznacza losy polskiej części Prus Wschodnich, druga rozwój części północnej wchodzącej w skład terytorium Związku Radzieckiego. Ponieważ w odniesieniu do tej ostatniej nie posiadamy żadnej naukowej dokumentacji, autor bowiem opiera się prawie wyłącznie na subiektywnych relacjach wysiedlonych osób, omawianie jej jest tutaj bezprzedmiotowe.

Opis rozwoju Warmii i Mazur zajmuje $\frac{3}{4}$ całej pracy. Autor omawia tu województwo olsztyńskie w jego obecnych granicach, uzupełniając wszędzie tam, gdzie było to możliwe, charakterystyką cyfrową i opisową powiatów odzyskanych woj. białostockiego (Gołdap, Olecko, Ełk). Dzieli się on na 6 rozdziałów:

rozdział I omawia proces tworzenia się polskiej administracji na Warmii i Mazurach;

rozdział II zajmuje się ogólnym rozwojem zaludnienia i jego terenowym rozdziałem;

rozdział III w sposób szczegółowy rozpatruje sytuację ludności miejscowej i napływowej;

rozdział IV zawiera opis rozwoju gospodarki Warmii i Mazur, przy czym szczególnie obszernie traktuje on o gospodarce rolnej;